

HAYVANAT BAHÇELERİ VE
DOĞANIN SONU
DR. STEVEN BEST

HAYVANAT BAHÇESİ, POST-MODERN DÜNYANIN KÜÇÜK BİR ÖRNEĞİDİR.

“HAYVANAT BAHÇESİ, BİRÇOK AÇIDAN KONTROL ÇAĞININ ANA TEMALARINI YANSITIR: KEŞİF, EGEMENLİK, MAÇOLUK, TEŞHİRCİLİK, ÜSTÜNLÜK İDDİASI, MANİPÜLASYON.”

-DAVID EHRENFELD, ETHICS ON THE ARK

“ZAVALLIYARATIKLAR, GÜZELLİKLERİNİN BEDELİNİ ÖDÜYORLAR. İNSANOĞLU GÜZEL OLAN HER ŞEYİ YAKALAYIP BİR YERE KAPATMAK VE KALABALIKLAR HÂLİNDE GELİP ONUN YAVAŞ YAVAŞ ÖLMESİNİ İZLEMEK İSTİYOR.”

-DAVID GARNETT, A MAN IN THE ZOO

Çeviri: Deniz Kurt
Kapak İmaj: Петрушка. М. Фроман, Е. Хигер. 1927 год

SUB PRESS İSTANBUL

**CULTURE
FUTURES**

SUB Yayınları 2017. Yayın Danışmanı: Şenol Erdoğan. **Genel Yayın Yönetmeni:** Murat Arslan. **Yayıma Hazırlayan:** Deniz Cansever. **Sertifika No:** 33455. **Birinci Baskı:** Ağustos 2017. **Hayvanat Bahçeleri ve Doğanın Sonu – Dr. Steven Best. Çeviri:** Deniz Kurt. **Kapak İmaj:** Петрушка. М. Фроман, Е. Хигер. 1927 год. **Kapak Uygulama:** Gamze Yeşildağ. **Yayın Koordinatörü:** Ece Cömert. **Baskı ve Cilt:** Step Ajans Matbaacılık Göztepe Mah. Bosna Cad. No: 11 Mahmutbey – Bağcılar / İSTANBUL 0212 446 88 46 Matbaa. **Sertifika No:** 12266. **SUB Basın Yayın Dağıtım Reklam Organizasyon Tic. Ltd. Şti.** Bağlarbaşı Mah. Güllü Cad. No: 71A 1 Gazi-osmanpaşa / İSTANBUL. **e-posta:** subpress@yandex.com **facebook:** Sub Press **twitter:** @Subyayim **instagram:** sub.press

Hayvanat Bahçeleri

ve

Doğanın Sonu

Dr. Steven Best

Çeviri: Deniz Kurt

Yayıma Hazırlayan: Deniz Cansever

Hayvanat Bahçeleri ve Doğanın Sonu

Hayvanat bahçesi, post-modern dünyanın küçük bir örneğidir. Ulusal eğlence devleti, insan vücutlarından ulusal siyasete kadar her şeyin yalan ve yapmacık olduğu sanal ve sahte gerçeklikleriyle bizi boğarken neden doğa, yabanıl hayat, hayvan davranışları veya bütün bir tür de taklit edilmesin ki? Gezegenin kapitalist güçlerce kolonileştirilmesinin böylesine ileri bir safhasında doğaya ait az sayıda cephe vardır. Hayvanat bahçesi; yaşamsal süreçlerin metalaştırılmasını, parçalanmasını ve teknikleştirilmesini sembolize eder. Biyoçeşitlilik yapay bir şekilde sürdürülen “teşhirlere” indirgenir.

Toplum ve doğa arasındaki karşıtlık arttıkça doğanın hayatta kalmak için kültüre olan bağımlılığı artar. Fakat mekanik modeller ve ilkel hiyerarşi ve egemenlik felsefeleriyle kol kola yürüyen kültür, evrimi muhafaza edecek kadar gelişmiş değildir. Hayvanat bahçesi; gezegenin cenazesi, hayvan türlerinin tabutu ve kontrolden

çıkmiş bir insan gücü patolojisi için mükemmel bir semboldür. Hayvanat bahçeleri, en başta güç ilişkileriyle ilgilidir. İnsanın dünyaya hükmetme isteğinin nedeni ve sonucudur.

Farklı Şekillerde Emperyalizm

“Hayvanat bahçesi, birçok açıdan Kontrol Çağının ana temalarını yansıtır: Keşif, egemenlik, maçoluk, teşhircilik, üstünlük iddiası, manipülasyon.”

-David Ehrenfeld, Ethics on the Ark

Hayvanat bahçesi, tanım olarak hayvanların eğlence veya “eğitim” amacıyla teşhir edildiği halka açık parklardır. Onları, hayvanların sömürme amacıyla tutulduğu “hayvan koleksiyonlarından”, gezici hayvanat bahçelerinden ve kaplanların korkunç şartlarda tutulduğu Louisiana ve Texas’taki Tiger Truck Plazaları gibi tesislerden ayırt etmek gerekir. Amerikan Hayvanat Bahçesi ve Akvaryum Birliği (AZA), yalnızca “en iyi” hayvanat bahçelerine yetki verir, ancak AZA onaylı birçok hayvanat bahçesi hayvanlarını istismar etmektedir (1998’de El Paso Hayvanat Bahçesi’ndeki fil Sissy’nin dövülmesini hatırlayın). Üstelik, Amerika Tarım Dairesi (USDA) lisanslı 2000’in üstünde hayvanat bahçesinin yalnızca

%10'u AZA onaylıdır. Hayvanat bahçelerini, Tennessee'deki Fil Sığınağı gibi hayvanların genelde halka kapalı geniş ve doğal bir ortamda tutulduğu sığınaklarla da karıştırmamak gerekir. Texas, Harwood'daki Noah's Land Sığınağı gibi sayısız hayvanat bahçesi veya hayvan koleksiyonu, "sığınak" oldukları iddiasındadır; oysaki hayvanları rezil bir şekilde istismar etmektedirler (US-DA tüm bunlara göz yummaktadır). Dolayısıyla "sığınak" ismi daha fazla para kazanmak için bir yemdir ve insani bir politika izlendiğinin garantisi değildir.

Günümüzde hayvanat bahçeleri türleri koruduklarını iddia eder; ancak hem hayvanat bahçeleri hem de prototipleri, hayvanların yakalanmasında, öldürülmesinde ve ticaretinde rol oynamaktadır. Hayvan koleksiyonlarının geçmişi; boğaların, sürüngenlerin, fillerin ve diğer hayvanların dini sebeplerden dolayı tutulduğu antik Mısır'a kadar uzanır. Romalılar; leopar, aslan, ayı, fil, antilop, zürafa ve gergedan gibi hayvanları gladyatör gösterilerinde öldürmek amacıyla hapsederdi. Kimi

zaman aylar boyunca süren bu gösterilerde binlerce hayvan katledilirdi. Hernando Cortez, 1519'da Aztek hükümdarı Montezuma'nın dini ayinlerde kurban etmek üzere büyük bir hayvan koleksiyonuna sahip olduğunu yazar. Sayısız hükümdar, zenginlik ve itibar göstergesi olarak hayvan koleksiyonu yapardı. Batı tarihi boyunca teşhir veya eğlence amacıyla yakalanan hayvanlar; yemek veya spor için avlandı, birbirleriyle dövüştürüldü veya grotesk şiddet âlemlerinde katledildi.

Dale Jamieson'un "Hayvanat Bahçelerine Karşı" başlıklı makalesine göre, modern hâliyle hayvanat bahçeleri on sekizinci yüzyılda Viyana, Madrid ve Paris'te; on dokuzuncu yüzyılda ise Londra ve Berlin'de açıldı. Amerika'daki ilk hayvanat bahçeleri, 1870'lerde Philadelphia ve Cincinnati'de kuruldu. Randy Malamud muhteşem kitabı *Reading Zoos: Representations of Animals in Captivity*'de hayvanat bahçelerinin sömürgecilikle ilişkisinin anlatılmamış tarihini yazar. Hayvanat bahçeleri, emperyalizm ve fetih ideolojileriyle yakından bağlantı-

lıdır ve bir ulusun fethedilmesini meşrulaştırılmak için elzem sembolik anlamları vardır. Emperyalist keşifler sırasında uzak ülkelerde ele geçirilen birçok hayvan, ağzı açık bir kalabalığa gösterilmek üzere Londra gibi Avrupa başkentlerine getirildi. Bu egzotik hayvanlar, imparatorluğun doğa ve kültüre hükmetme kabiliyetinin sembolüydü ve bariz bir şekilde tüketim nesnesi hâline getirilmişlerdi.

Devletlerin güç ve ihtişam simgelerine ihtiyacı vardır. Silah veya altın gibi cansız metaların yaydığı azamet havası yetersiz olduğu için egzotik hayvanlar devletin yabancı ülkeleri fethetmesinin ve onlar üzerindeki iktidarının sembolleri olarak kullanıldılar. Hayvanat bahçeleri yüzünden hayvanlar; vahşi doğadan koparıldı, habitatlarından ve ailelerinden ayrıldı, hapsedildi, satıldı, nakledildi, kafeslere kapatıldı, çeşitli uygulamalara tabi tutuldu, eziyete maruz kaldı, insan odaklı bir şekilde kategorize edildi ve devamlı insan gözetiminde tutuldu. Dolayısıyla hayvanat bahçeleri hem devlet iktidarının

hem de türler arası iktidarın uzantısı ve örneğidir. Malamud şöyle yazar: “İnsan ve hayvanların teşhiri, emperyalizmi somutlaştıran kültürel saplantıları gösterir. O numuneleri elde etmek için gereken gücü ve fethi yüceltirler, ticaret ve ekonomik sömürü dinamiklerini içselleştirirler ve kitlelerin imparatorluktaki konumunu dolaylı yoldan pekiştirerek onları emperyalizme dahil ederler. Modern hayvanat bahçeleri, emperyalizmin ötekiyi teşhir etme ve izleyiciyi imtiyazlı bir pozisyona sokma geleneğinin bir kopyasıdır. İzleyici istediği zaman gelebilir, izleyebilir ve gidebilir; oysa [hayvan] orada kalmak zorundadır.”

Marjorie Spiegel’in *The Dreaded Comparison: Human and Animal Slavery* adlı kitabında söylediği gibi, hayvanların suiistimali Afrikalı kölelere hükmetmek için model teşkil etti. “Aşağı” cinsiyete, ırka veya sınıfa mensup diğer birçok insan grubu “hayvan” veya “alt insan” olarak nitelendirildi. İnsanlar zavallı hayvanlarla aynı kategoriye yerleştirilmek suretiyle aynı sömürücü

davranışlara maruz bırakılıyordu. Sonuç olarak İngilizler alt tabaka insanları ikinci sınıf addetmek için hayvanları kullandı. Bilhassa hayvanat bahçeleri, insanları insan statüsünden mahrum bırakmak için model teşkil etti. On dokuzuncu yüzyılın sonu ve yirminci yüzyılın başında insanların hayvanlarla birlikte kafeslerde teşhir edilmesine sıklıkla rastlanıyordu. Mağribiler, Tatarlar, Hintliler, Asyalılar, Eskimolar, Afrikalı Buşmanlar ve daha nice küresel öteki, tıpkı diğer “ucubeler” gibi (“cüceler”, devler, sakallı kadınlar, türlü “acayıplik” ve “kusuru” olan insanlar) pervasız bir ırkçılıkla sergilenen canlı koleksiyonunun bir parçası hâline geldi ve hayvanat bahçelerindeki ve hayvan koleksiyonlarındaki kafeslere kapatıldılar. Hümanist akımlar bu uygulamaları durdurmuş olsa da “ucubeler” günümüzde hâlen sirkelerde sahneye çıkmaya devam ediyorlar.

Ahlaki ilerleme, insanları teşhir etmenin yanlış olduğunu keşfetse de dünyanın hayvanat bahçelerindeki hayvanlara eziyet etmenin haksızlığını fark edeceği sıradaki

adım henüz atılmadı. Henüz büyük bir “turistik cazibe merkezi” olarak bir hayvanat bahçesi olmayan şehirler hâlâ eksik kabul edilmektedir. Hayvanları kabaca metaya veya eğlenceye indirgeyen hayvanat bahçeleri; parklar, kütüphaneler, senfoniler ve dinlence-eğlence tesisleriyle birlikte “yaşam kalitesi” kavramının yapı taşlarından biridir. Elbette burada söz konusu olan “yaşam kalitesi” hayvanların değil insanların yaşamıdır. Hayvanlar insanlar için teşhir edilmeye ve şehrin eğlence kaynaklarından biri olmaya devam ettikçe yaşam kaliteleri şehri yönetenlerin ve halkın umrunda bile olmaz.

Türlerin Berlin Duvarı

“Zavallı yaratıklar, güzelliklerinin bedelini ödüyorlar.

*İnsanoğlu güzel olan her şeyi yakalayıp bir yere ka-
patmak ve kalabalıklar hâlinde gelip onun yavaş ya-
vaş ölmesini izlemek istiyor.”*

-David Garnett, A Man in the Zoo

Hayvanat bahçelerinin en çarpıcı yanı; kafeslerden, parmaklıklardan, duvarlardan, pencerelerden, hendek ve çitlerden veya yalnızlığın o kapalı dünyasından, geceleri yükselen acı dolu çığlıklardan, hastalık ve sefaletin nemli ve leş çürük kokusundan oluşan maddi gerçekliği değildir. Hayvanat bahçelerinin esas ilgi çekici yanı, altında yatan psikolojidir. Bu psikoloji; doğaya boyun eğdirmek, vahşi hayatı evcilleştirmek, kendinden aşağı gördüğü şeylere hakim olmak isteyen insan beyninde de bulunur; ilk günden bu yana tüm Batı kültürünü şekillendiren hiyerarşi ve egemenlik epistemolojilerde de. Ayrışmanın esas gayesi bizi belli bir hay-

vandan değil, bir bütün olarak doğadan koparmaktır. Aradaki sınırlar ontolojik duvarlardır. Hayvanat bahçeleri bizi tek tek hayvanlardan ayırmakla kalmaz; kendi hayvanlığımıza, evrimsel mirasımıza, evrimin dinamik macerasında beraber yol aldığımız ve türümüzün ortaya çıkmasına yol açmış, hisseden ve düşünen biyolojik atalarımıza yabancılaşmamıza da neden olur. Dolayısıyla söz konusu duvarlar sadece fiziksel değil, kültürel ayrışmayı getirir. Hayatı, evrilen bir devamlılık olarak göstermek yerine “biz” ve onlar” hâlinde ikiye böler.

Hayvanat bahçesi ziyaretçileri izleyici görevini görür. Hayvanları nesneleştiren ve onları alçaltılmış ve aşağı bir seviyede nesneleştiren bakışın sahibidir. Bakma eyleminin kendisi bile, öznenin görsel hedefini gözlerinin tepeden bakan değerlerine göre yargıladığı bir güç ilişkisi kurar. Özne, bir nesneye eğlenme amacıyla baktığında, anlayış veya saygı yoktur. Bir izleyiciyi gözetlemek çok sinir bozucudur; çünkü ne kadar saçma bir iş yaptıklarını ve tutsak hayvanların kederine ve yalnızlı-

ğına karşı ne kadar katılaşımiş olduklarını görürsünüz. Malamud'a göre, hayvanat bahçesindeki hayvanlara bakan insanların hayvanlara saygı duyma ihtimali, on dokuzuncu yüzyılda parmaklıklar ardındaki koyu tenli bir insana bakanların kültürel çeşitliliği takdir etme ihtimalleriyle aynıdır.

Hayvanat bahçeleri, hem hükmettikleri hayvan nesnelere hem de hükmeden insan öznelerle ilgili ipuçları verir. Hayvanat bahçelerinin iğrençliği; insanın ruhuna musallat olan dehşetin, onun kendi manevi köklerine ve hayvansı kökenine duyduğu tiksintinin ta kendisidir. Parmaklıklar arasından esaret altındaki hayvanlara, eğlence için hapsedilmiş kıllı ürünlere baktığımızda kendi yabancılaşmamızı görürüz. Doğanın ölümüyle biz de çürürken bir yandan da hem geçmiş günahlarımızı hem de gelecek rezilliklerimizi aşarız. Asla yüzümüze bakmayan genetik akrabalarımıza baktıkça kendimizi küçültürüz. Sıkıcı ailelerin çocukların hayvanat bahçesinde "eğlendiği" iddiası, bir argüman değil, genç bir

dimanın çarpıtılışının ilk adımlarındandır. Görünüşe göre “Schadenfreude” -başkalarının acısından alınan zevk- tüm aileyi eğlendirmektedir. Daniel Quinn’in *Ishmael* adlı kitabında kibirli bir hümanist ile filozof bir gorilin Sokratik diyalogu yer alır. Goril, adamı çok derin bir ortak noktaları olduğunu söyleyerek ürkütür. Bu nokta, esaret tecrübesidir. Goril, bir sürü sirk ve eğlence tesisinde esir olmuştur. Fakat Yahudi-Hristiyan felsefesinin ön kabulleriyle eğitilmiş adam, güceniklik ve şaşkınlıkla, insanmerkezciliğin işlevsiz ve sabit paradigmasının daha da kalın zincirleriyle tutsak olduğunu fark eder.

Dezenformasyon Okulu

“Hayvanat bahçelerindeki esarete karşı çıkmamın sebebi çok basit. Hayvanları tamamen doğalarına aykırı, onları sakatlayan, iğrenç koşullarda yaşatıyoruz. Ne güzellikleri ne güçleri ne de zekâlarını görebiliyoruz. Hapsolmuş ve ürkmüş bir vaziyette, sürekli aynı rutin ve akut sıkıcılığın getirdiği tehlikeli hareketleri yaparken gerçek hâllerinin karikatürleri gibiler.” - Euan C. Young, Zooloji Profesörü, Auckland University, Yeni Zelanda.

Hayvanlara eziyet ve hayvan hakları konusunda gittikçe artan farkındalık sayesinde, hayvanat bahçeleri varlıklarını haklı çıkarmak üzere bahaneler uydurmakta zorunda kalırlar. Açık kalmaya devam etmek için üç ana argüman ileri sürerler: Hayvanat bahçeleri, birçok insanın zürafa, aslan ve fil gibi hayvanları görmek için tek şansıdır; halkı hayvanlar konusunda eğiterek hayvanlara daha çok saygı gösterilmesini sağlarlar; nesli tüken-

mekte olan türleri eğitip üretilip barındırarak hayvan soylarını koruma görevi gösterirler.

İlk argüman, insanın röntgen zevkinin ve merakının hayvanın hayatını doğal habitatında rahatsız edilmeden yaşama hakkından üstün olduğunu varsayar. Eğlenceden usanmış insanların anlık zevki, tüm yaşamını esaret altında geçiren hayvanların (ki bu süre şempanze ve fillerde on yıllarla ölçülebilir) çektiği acıyı asla mazur gösteremez.

İkinci iddia, ziyaretçilerin gördüğü hayvan davranışlarının gerçek, doğru ve doğal olduğunu varsayar. Hâlbuki hayvanat bahçesi ortamının yapaylığı, hayvanların tüm yaşamsal süreçlerini değiştirmektedir. Daha da önemlisi, ziyaretçiler gördükleri hayvanlarla ilgili kendilerine verilen bilgilere çok az dikkat etmektedir. Araştırmalar -ve kişisel gözlemlerimiz- ziyaretçilerin hayvanların ismi, beslenmeleri ve doğal ortamlarıyla ilgili bilgi veren tabelaları nadiren okuduğunu gösterir. İnsanların tabelaları okuyacağı, okuduklarını düşüneneceği ve kav-

ramsallaştıracağı kanısı; bu tüketim ve eğlence kültürü için oldukça temelsiz bir beklentidir. Özellikle çocuklar yazan azıcık bilgiyi okumayacak kadar coşkuludur. Bir kafesten diğerine çığlık çığlığa ve tıka basa Coca-Cola, Ritalin ve bilgisayar oyunları ile dolu bir şekilde koşuşturur dururlar. Araştırmalar; hayvanat bahçesi ziyaretçilerinin hayvanlar hakkında çok az bilgi, çok fazla tipik ön yargıya sahip olduğunu ve bir hayvanın “şirin” veya “komik” olması gibi son derece derin yorumlar yaptığını ortaya koyar. Bu iki yönlü bir problemdir. Hayvanat bahçelerine gidenler normalde eğitim değil eğlence peşindedir; hayvanat bahçeleri ise halkı eğitmek için ciddi bir kaygı gütmemektedir. Discovery Channel gibi medya organlarından veya hayvanların doğal ortamından kameralar aracılığıyla canlı yayın yapan “sanal hayvanat bahçelerinden” hayvan davranışlarıyla ilgili çok daha fazla şey öğrenebiliriz.

Kısa bir süre önce El Paso Hayvanat Bahçesi’ni ziyaret ettiğimde bir çocuğum “Şu hayvan gerçek mi?” diye

bağırıldığını duydum. Ebeveynler gülüştü, ama çocuk bilmeden de olsa çok anlamlı bir soru sormuştu. Çünkü ziyaretçilerin gördüğü; mutsuz, yalnız, yaralı ve üzgün hayvanların kısıtlanmış, çarpık, engellenmiş hareketleriydi. Aslında gördüklerimiz kaplanlar, filler veya şempanzeler değil; onlara yapılanlar. Hayvanı sosyal bir yapı olarak görüyoruz. Sonuç olarak hantal hantal yürüyen fil yalnızca birinin kafasındaki fikir değildir; insanların fil kavramı, az çok aydın ve bilimsel olarak doğru kültürel perspektiflerin prizması/prangası aracılığıyla oluşturulmuştur. İzleyiciler hayvanları doğrudan gördüklerini zanneder, ancak aslında onları tarihin şekillendirdiği paradigmaların ve hayvanat bahçesinin zararlı etkilerinin arkasından görürler.

İnsan doğasını, akıl hastaneleri veya hapisanelere kapatılanlara bakarak ele almak mümkündür. Hayvanlar da insanlar gibi hapsedilmenin ve tecridin psikolojik etkilerini hissederler. Onların durumuna psikoz yerine “zookoz” denir. Vahşi doğadaki ailelerinden ayrılmış,

özgürce hareket edemeyen, sosyal hayatı kısıtlanmış, bütün ihtiyaç ve güduları engellenmiş ve gelişmiş beynlere sahip bu canlılar belki de birçok psikolojik sorun andan mustarıptir. Bu sorunlar; volta atmak, kafa sallamak, ileri geri sallanmak, daireler çizmek, devamlı yalanmak, parmaklıkları ısırma gibi “basmakalıp” davranışlardan kendi kendini yaralamaya varan geniş bir yelpazede gözlenebilir (bazı şempanzelerin uzuvlarını ciddi bir şekilde yaralayacak kadar sert ısırması gibi). Born Free Foundation’dan Bill Travers ve Virginia McKenna’ya göre, İngiltere’deki hayvanat bahçelerinde bulunan kutup ayılarının %60’ı akıl hastasıdır. Jane Goodall, dünyadaki hayvanat bahçelerinin yarısından fazlasının “hâlâ çok kötü koşulları” olduğunu öne sürer. Ülkenin en iyi hayvanat bahçelerinden kabul edilen San Diego Hayvanat Bahçesi’nde gerçekleştirilen otopsiler üzerine yazılan bir rapor, “hayvanlarda yaygın olarak kötü beslenme; anestezi ve sakinleştirici kaynaklı yüksek ölüm oranları; nakil esnasında gerçekleşen ciddi yaralanmalar ve ölümler; aşırı kalabalıktan kaynaklan-

dığı şüphe götürmeyen yaygın yamyamlık, yavru ölümü ve kavgalar” gözlemlendiğini yazar (alıntılayan: Jamie-son).

Hayvanat bahçelerinden öğrenilecek en büyük dersler, hayvanın ne olmadığı ve insanoğlunun yabancılaşmış ruhudur. Hayvanlar doğallıklarından mahrum bırakılır, doğalarından uzaklaştırılır. Yemyeşil kanatlı güzelim papağanları açık havada serbest görüp neden kaçmadıklarını merak edersiniz. Ardından kanatları kesildiği için şişman bir ev kedisinden daha fazla uçamadıklarını görürsünüz. İki fili yan yana görüp ne tatlı bir çift olduklarını düşünürsünüz. Ardından fillerin büyük sürüler ve yirmiye varan aileler hâlinde yaşadığını öğrenirsiniz. Muhteşem bir beyaz kaplan görürsünüz. Ardından onun aslında doğal bir tür olmadığını, soy içi üremeyle elde edilmiş genetik bir ucube olduğunu, renkleri yüzünden doğada kamufle olamadığını, bu nedenle hayatta kalamayacağını ve kalça problemleri, topallık ve katarakt gibi birçok sağlık probleminden mustarip ol-

duğunu öğrenirsiniz. Hayvanat bahçeleri ceza kompleksini diledikleri kadar güzelleştirmeye çalışabilirler; hiçbir şey hayvanların oraya insanlar istediği için kapatıldığı ve asıl hâllerinin gördüğümüz gibi olmadığı gerçeğini değiştiremez.

En iyi hayvanat bahçesi bile bir yandan insanların türlerin hayatta kalma krizini anlamasına yardım eder ve hayvanları somut bir gerçekliğe dönüştürürken, diğer yandan da doğaya yabancılaşmamızı daha ileri boyutlara taşır ve izleyici-nesne ayrımıyla insan-insan olmayan ikiliğini kurumsallaştırarak yaşama gösterdiğimiz saygısızlığı ağırlaştırır. Hayvanat bahçeleri, hayvanların bizim için besin, giysi, deney ve eğlence kaynağı olarak görüldüğü bir yaklaşımı telkin ederek dünyadaki yerimizle ilgili çarpık fikirler aşılır. Bu yüzden bir yığın çocuğun hayvanat bahçelerinde dolandığını görmek iyice rahatsız edici olur. Bu “eğlencenin” onların doğal dünya hassasiyetini nasıl da zehirlediğini ve ekolojik krizi kötüleştirdiğini düşündürür. ABD’de her sene 120 milyondan

fazla insan hayvanat bahçelerine gitmektedir. Bu nedenle hayvanat bahçelerinin verdiği mesaj bir hayli önemlidir.

Koruma Masalı

“Maalesef hayvanat bahçelerinin çoğu baştaki hedeflerini unuttular; eğlenceyi ve ticari başarıyı daha hayati meseleler olan koruma ve eğitimin yerine koydular.”

-Debra Jordan

Günümüzün yeni ve gelişmiş hayvanat bahçesi, sefil tarihiyle arasındaki bağı kopartmak ve kendini daha hoş ve tatlı bir kılıfla meşrulaştırmak için elinden geleni yapmaktadır. Son birkaç on yılda hayvanat bahçesi endüstrisi dikkatini eğlenceden eğitim, araştırma ve korumaya çevirdi. Hayvanat bahçesi hüsnütahirlerle doldu. Tutsaklık “koruma”, eğlence “eğitim” ve kurumun kendisi de “koruma parkı” olarak aklandı. Hayvanat bahçelerinin her şeyden önce ticarethaneler olduğunu düşünürsek hâlâ eğlence odaklı oldukları ve satıcıları bilet sayısının hayvanlara insanca davranma sorumluluğuna ağır bastığı muhakkaktır.

Hayvanat bahçelerinin ellerindeki en etkili cephane; türlerin soylarının tükendiği, habitatların yok edildiği bu ekolojik kriz döneminde koruma amacı güttükleri iddiasıdır. 1981’de AZA, hayvanlarının soyunun tükenmesini engellemek ve halkı onların korunmaları için bilinçlendirmek amacıyla Türlerin Hayatta Kalma Planı (SSP) adlı programı yürürlüğe koydu. SSP, planlı çiftleştirme programları sayesinde kara ayaklı gelincik, akbaba ve kızılkurt gibi birçok türü korumayı ve vahşi doğaya salmayı başardı.

Fakat hayvanat bahçelerinin koruma hizmetleri bayağı şüphelidir ve hayvanların soyunun tükenmesini engellemede oynadıkları rol son derece ufaktır. Hayvanat bahçelerinin “korumayı” tercih ettiği hayvanlar, genelde soy tükenmesinin önünü almaya değil ziyaretçi çekmeye yarayan (AZA’nın “halkta güçlü duygular uyandıran örnek türler” olarak nitelendirdiği) şirin ve sevimli türlerdir. Soyu tükenmekte olan hayvan türlerinin yalnızca %2’si hayvanat bahçelerinin üreme prog-

ramlarına dahildir ve tutsak hayvan çiftleştirme ve vahşi yaşamı koruma programlarına üye olan hayvanat bahçesi sayısı çok azdır. Çiftleştirme faaliyetlerini gerçekleştirenler çoğunlukla hayvanat bahçelerinin kendileri değil, bağımsız kuruluşlardır. O hâlde neden hayvanat bahçelerini tebrik edelim? Hayvanat bahçelerinin hayvanları koruma ve doğal ortamlarına salma (Meksika gri kurdu örneğinde görüldüğü gibi) konusundaki sicili hiç temiz değildir. Genelde insan bakımına fazla alışmış olan hayvanlar tek başlarına bocalar. Üreyebilen sürüler genelde çok küçüktür ve soy içi üreme sağlıksız hayvanların doğmasına ve gen havuzunun küçülmesine yol açan bir problemdir. Üstelik hayvanat bahçeleri habitatların korunmasına etkin görev almaz. Dolayısıyla hayvanat bahçelerine eğer hayvanların geri dönebileceği bir habitat kalmadıysa onları korumanın ne faydası olduğu sorulabilir. SSP'nin yanlış reklamlarından birine örnek olarak El Paso Hayvanat Bahçesi'ndeki iki dişi fili verebiliriz. Bu filler SSP programına dahildir, ancak ikisi de kısırdır.

Hayvanat bahçelerinin San Jose Mercury News'un 1999'daki araştırmasının ortaya çıkardığı ve Alan Green'in şoke edici kitabı *Animal Underground: Black Market for Rare and Exotic Species*'de detaylı bir şekilde anlattığı kirli sırrı şuydu: Birçok türden çok sayıda üretilen fazlasını *The Animal Finders Guide* benzeri kaynaklar aracılığıyla satılmak üzere milyar dolarlık bir karaborsaya aktarıyorlardı. Hayvanat bahçeleri; satıcılar, avcılar, hayvan koleksiyoncuları, yol kenarı tesisleri, kürk çiftlikleri, evcil hayvan dükkânları, sirkler, hayvanlar üzerinde canlı ameliyat yapanlar ve mezbahalardan oluşan bu girift ve karanlık dünyanın ayrılmaz bir parçasıdır. "Şirin" hayvanlar büyüyüp yavruluktaki sempaticliğini kaybedince ve hayvanat bahçelerinin yeni şirinlikler için yer açması gerekince bu hayvanlar konserve hayvan yemlerine, deneysel laboratuvarlara ve hatta insanların tüketmesi için mezbahalara gönderilmektedir. Green'in de açıkça belirttiği üzere, AZA bu ticareti yasaklasa bile pratikte müsamaha gösterir. Hatta bununla kalmayıp hayvanat bahçelerinin yönetim kurulla-

rıyla arası iyi olan avcılar için hayvan üretir. San Diego Hayvanat Bahçesi ve San Diego Vahşi Hayvan Parkı gibi dünyanın en prestijli hayvanat bahçeleri, 1992-1998 yılları arasında en çok suç işleyen ve binlerce nadir ve soyu tükenmekte olan hayvanı sattığı tespit edilen işletmeler arasındadır.

Eğer hayvanat bahçeleri soyu tükenmekte olan türleri korumada işe yarasaydı bu hayvanların artması beklenirdi; hâlbuki bu sayılar her geçen gün düşmektedir. Amerikan Doğa Tarihi Müzesi'nin yakın zamanda gerçekleştirdiği bir ankete göre, on biyologdan yedisi dünya tarihi boyunca en çok hayvan türünün yok olduğu çağda yaşadığımızı düşünmektedir. Üstelik geçmişteki kitlesel yok oluşlar doğal sebeplerden kaynaklanırken, günümüzde sebepler tamamen insan eseridir.

Hayvanat bahçelerinin biyoçeşitlilik problemini çözme-yeceği aşikârdır. Hayvanat bahçeleri, görevlilerinin zannettiği gibi "modern Nuh'un gemisi" değil; bildiğiniz kapitalist ticarethanelerdir.

Ekran Kararırken

“Yalnızca gezegeni değil insanoğlunun sağlığını ve varlığını tehdit eden bir tehlikeyle karşı karşıyayız. Üstelik halk bu tehdidin boyutlarından bihaber.” Ellen V. Futter, Doğa Tarihi Müzesi Başkanı.

Ne yazık ki dünyada hayvanların geri dönebileceği habitat pek kalmadı. Türlerin neslinin ve habitatlarının son hızla yok olduğu bir çağdayız. Açgözlülük ve şiddetin kan isteyen saldırılarıyla hayvanlara ait bölgeler her gün biraz daha küçülürken, hayvanlar avlanıyor ve yok ediliyor. “Çeşitleme ve bereketli bir biyoçeşitlilik sayesinde ilerleyen “evrim”, duraksadı ve canlı türlerinin homojenleşmesine ve basitleşmesine doğru geri dönüş yaptı. Buna küresel ısınmayı ve ozon tabakasının incelmesini eklediğimizde dünyanın 4,6 milyar önceki oluşumundan bu yana en büyük kriz dönemini yaşadığı açıkça görülüyor. Doğanın korunmasıyla ilgilenen biyologlar birkaç on yıl içinde mevcut hayvan türlerinin üçte birinin neslinin tükeneceğini tahmin ediyorlar.

Hayvanat bahçeleri varlıklarını devam ettirmek için bu krizi suiistimal ediyor. Hâlbuki seçim, hayvanat bahçeleri ve kitlesel yok oluş arasında değil; sığınaklar ve habitatların korunması arasında. Tennessee, Hohenwald'daki Fil Sığınağı; California, Acton'daki Shambala Doğal Yaşamı Koruma Alanı; Washington, Lynwood'daki PAWS Sığınağı gibi yerler hayvanlar için en iyi koşulları sunuyor. En iyi hayvanat bahçesi bile, habitatların ve ekosistemlerin büyük bir hızla tahrip edilmesinden kaynaklanan bu büyük sorunu gidermekten geçici çözüm sunabiliyor. Kâr amacı gütmeyen sığınaklar, hayvanat bahçelerinden farklı olarak, hayvanların karmaşık fiziksel, psikolojik ve sosyal gereksinimlerini karşılayabiliyor. Yani hayvanları yapay ortamlarda korumak istiyorsak standart hayvanat bahçelerinden çok daha iyisini sağlamamız gerekiyor. Fakat sığınaklar da bu kitlesel yok oluşu tamamen durdurmazlar; yalnızca gidişatı yavaşlatan özel amaçlı ve geçici önlemlerdir.

Günümüzde hayvan DNA'larının onlara uygun habitatlar oluştuğunda klonlanmak üzere sıvı nitrojende dondurulduğu soğuk hayvanat bahçeleri var. Hayvanlar, ekolojik koridorlarla birbirine bağlanmış habitatlar olmadan varlıklarını sürdüremez. Habitatların yeniden oluşması ise riskli bir ihtimaldir. Tutsak hayvanların çiftleştirilmesiyle, tüp bebek yöntemiyle ve klonlamayla üretilen ve yapay ortamlarda yaşayan tekno-hayvanlar hayvanat bahçesi sakinidir ve o hayvan gibi görünseler de doğal davranışlar sergilemezler. Bu açıdan hapishanelerde tecrit altında klonlanan "insanlar" ne kadar "insan" sayılırsa, onlar da o kadar hayvan sayılır.

Bu aşamada bir hayvan türünü koruma çabası oldukça kısıtlı kalacaktır. Şu anda hayatta olan bazı hayvanların nesli pratikte çoktan tükenmiştir. Gerçek habitatları buldozerlerle yerle bir edilmiş ve esaret altında yaşayan bu hayvanlar kendilerinin simulakrumundan ibarettir. Jamieson şöyle sorar: "Birkaç bedbaht dağ gori-

lini bir hayvanat bahçesine hapsetmek bu türün nesli-
nin tükenmesine izin vermekten daha mı iyi? Bunu
yaparak hayvanları sadece genlerini aktaran vasıtalar
olarak kullanmıyor muyuz? Genetik materyal hayvanın
kendisi pahasına muhafaza edilmeli mi? Eğer hakikaten
dağ gorillerinin yalnızca hayvanat bahçelerinde yaşa-
yabileceği bir dünyaya doğru gidiyorsak kendimize şu-
nu sormalıyız: Onları kendi tasarımıımız olan yapay or-
tamlarda yaşatmak mı daha iyi, yoksa hiç doğmamaları
mi.” İnsanoğluyula akraba olma sürecindeki çok sayıda
hayvan hâlâ hayatta, ama bunu sadece solunum cihaz-
ları sayesinde yapabiliyor.

Bu krizi tersine çevirmek için birçok cephede radikal
değişiklikler yapmak gerekir. Her şeyden önce dünya
nüfusunu önemli ölçüde düşürmeliyiz. El değmemiş
doğadan mümkün mertebe uzaklaşmalıyız. Habitatları
yeniden oluşturmalı ve ekosistemleri endemik türlerle
yeniden doldurmalıyız. Tüketicinin doymak bilmez açlı-
ğını söndürmeli ve daha basit bir yaşam tarzına dön-

melîyiz. İnsanođlu ete dayanan beslenmeden bitkiye dayanan beslenme Őekline geĀmeli ve bu sayede toprak, kaynak ve enerjiden tasarruf etmelidir. Habitatlarını iŐgal eden Őirketler yerine hayvanların haklarını koruyan acımasız bir Nesli Tūkenen Tūrler Yasası oluŐturmalıyiz. Avlanma yasaklarına riayet etmeyenlere merhamet gūstermemeli ve tūm hayvansal ūrūnlerin ticaretini engellemeliyiz.

İnsanların sadece kendilerinin Āzebileceđi bir problem yarattıđı Āok aĀık. Binyıllar boyunca biriktirdiđimiz yıkıcı enerji kadar yapıcı bir enerjiye ihtiyacımız var. İnsanođlu, kūresel ūlĀekte deđiŐiklik yaratmaya baŐladıkĀa evrimi dūzeltmenin sorumluluđunu ūstelenerek gezegenin Āobanı hâline gelecek. Bu, dūnyayı ve kıymetli biyoĀeŐitliliđini bizzat iyileŐtirmemiz ve etkili ĀiftleŐtirme ve geri kazandırma programları oluŐturmamız gerektiđi anlamına gelir.

Sanal gerĀeklik ve kitle medyasından, yapay zekâ, robotik, genetik mūhendisliđi ve insanların cyborglara

dönüşmesine varıncaya dek bir zamanlar vahşi ve teknolojiden uzak olan her şey yok oluyor. Doğal dünya dönüşüyor, şekillendiriliyor ve teknolojik sistemlerle birleştiriliyor. Avcı ve toplayıcıların çağını özlememize de teknolojik bir dünyanın her açıdan kötü olacağını düşünmemize de gerek yok. Fakat türlerin neslinin tükenme hızı tehlike çanlarını çalacak raddeye ulaştı ve bu türlerden hayatta kalanlar yalnızca kırıntılar ve simülakra.

DİSKOGRAFI

- * Yüksel Arslan – Şizofrenler ve Cinsel Hayat & Roland Topor’a Cevapsız Kalmış Beş Mektup **[Tükendi]**
- * William S. Burroughs – Hasan Sabbah’ın Son Sözleri **[Tükendi]**
- * JC Gonzo – Hanin Elias: Yeni Bir Dünya’ya Yeni Sesler Uyarlıyor **[Tükendi]**
- * Rebecca Solnit – Devrimci Senaryolar: Gerilla Bahçecilik ve Şehir Tarımı **[Tükendi]**
- * İlhan Usmanbaş – Nutuk & Gençliğe Hitabe: for Tape Recorder & Narrator and Orchestra **[Tükendi]**
- * John Cage – 4’ 3’’: SoundTracking **[Tükendi]**
- * Gil Scott – Devrim Televizyonlardan Yayınlanmayacak **[Tükendi]**
- * Sasha Grey – Çıplak **[Tükendi]**

* Kolektif - Feminist Mutfak: Açık Mutfak & Aşçılık Mimarisi [Tükendi]

* Kolektif - Pin-up & Vodvil [Tükendi]

* Jim Carroll – Kurt Cobain İçin 8 Fragman ve Diğer Metinler [Tükendi]

* Chris Marker – Sans Soleil [Tükendi]

* Jörg Fauser – Bukowski ve Tophane'deki Ölü Adam [Tükendi]

* Ian Curtis – Yitik Metinler [Tükendi]

***

* Kolektif - Rizom'a Giriş: Deleuze & Guattari İçin Dersler [Tükendi]

* Mario Marzidovsek – Yeraltı Posta Ağı'nın Doğuşu: Kaset Kültürü [Tükendi]

***

* Gregory Corso – Bomb [Tükendi]

* Joanna Pawlik – Antonin Artaud: Beat Generation & Performans Sanatı [Tükendi]

* Laibach – Kapital [Tükendi]

***

- * Jeremy Agnew – Klismafili: Psikolojik Bir Perspektif [Tükendi]
- * William S. Burroughs – Minutes to Go: Cut-Up Şiirler [Tükendi]
- * Varpu Rantala – Hardcore Şizoanaliz: Sinematik Uyuşturucu Enjeksiyon Görüntülerinin Görsel-İşitsel / Deleuze ve Guattari Yoluyla Şizoanalizi [Tükendi]
- * Josip Broz Tito – İnsanlara Özgürlük Faşizme Ölüm [Tükendi]
- * Jim Jarmush – Tüm Şiirleri [Tükendi]
- * Kazimir Malevich – Mimari Süprematizm & Arkitektonlar [Tükendi]
- * Anthony Iles - Gürültü ve Gösteri Üzerine: Kapitalizm ve Gürültü İçin Önsöz [Tükendi]

***

- * Syd Barrett – Pembe Fil [Tükendi]
- * Karlheinz Stockhausen – Müzikteki Bizler Fizikçiler Gibiyiz [Tükendi]
- * El Lissitzky – Pangeometri & Sanat Üzerine [Tükendi]

* Laibach – Laibach ve Yeni Slovenya Sanatı (NSK)'ya
Giriş **[Sınırlı Sayıda]**

***

* Lawrence D. Steefel, Jr. – Marcel Duchamp'ın Makinesi
[Sınırlı Sayıda]

* Timothy S. Murphy & Daniel W. Smith - Duyarak
Düşünmek: Gilles Deleuze ve Félix Guattari'de Pop **[Sınırlı
Sayıda]**

* Réda Bensmaïa - Kafka Efekt: Minör Edebiyat Nedir?
[Sınırlı Sayıda]

* William S. Burroughs – Elektro Devrim **[Sınırlı Sayıda]**

* Philip K. Dick – Bir Bilim Kurgu Yazarının Kısa ve Mutlu
Yaşamı **[Sınırlı Sayıda]**

* Şenol Erdoğan – Piç ve Devlet **[Sınırlı Sayıda]**

* Svetlana Boym - Tatlin (ya da Ruinophilia) **[Sınırlı
Sayıda]**

***

*Libidinal Ecology Group - Gilles Deleuze ve Jacques Attali
Arasında Müzik Ritmanalizinin Politik Ekonomisinde
Geribildirim ve İhtilaf **[Sınırlı Sayıda]**

***

* Victor Tausk – Şizofreni Makinası – Mart 2016 [**Raflarda!**]

* Fernando Sdrigotti & Peter Lamarque & William S. Burroughs – Yazmanın Zavallılığı ve Yazarın Ölümü Üzerine – Mart 2016 [**Raflarda!**]

* Hasan Namir – Tanrının Pembesi – Mart 2016 [**Raflarda!**]

* Sue Taylor – Gezgin Libido ve Histerik Beden: Hans Bellmer – Mart 2016 [**Raflarda!**]

***

* Karl Marx – Makine Üzerine Fragmanlar – Mart 2016 [**Raflarda!**]

* Sungook Hong – İnsan ve Makine – Mart 2016 [**Raflarda!**]

* Mitchell Jones & Natalia Buier – Devletlere Karşı Etnoloji: Anarşist Antropoloji – Mart 2016 [**Raflarda!**]

* Emmanuelle Guattari – Benim Küçük Tımarhanem – Mart 2016 [**Raflarda!**]

***

* Kevin Tucker – Boğucu Hiçlik: Evcilleştirme, Patolojik Dikkat Dağınıklığı ve Sosyal Medya Üzerine Notlar – Nisan 2016 [**Raflarda!**]

* Adolf Hitler – Nürnberg Konuşmaları – Nisan 2016 [**Raflarda!**]

* Danica Minić - Feminist Medya Teorisi ve Aktivizmi: Ayrı Dünyalar mı İş Birliği İhtimali mi? - Nisan 2016 [**Raflarda!**]

Strasbourg Sitüasyonist Kolektifi – Akademinin Sefaleti Üzerine* – Nisan 2016 [Raflarda!**]

***

*Cem Kurtuluş & Efe Murad – Apandisit International – Temmuz 2016 [**Raflarda!**]

*Cem Kurtuluş & Efe Murad – Kretin (Tapeler 2014 – 2016) – Temmuz 2016 [**Raflarda!**]

***

*Sean Wilentz – Bob Dylan ve Allen Ginsberg’in Amerikası – Eylül 2016 [**Raflarda!**]

*Sarah Kane - Psikoz 4.48 – Eylül 2016 [**Raflarda!**]

*Rafet Arslan – Yıkımın Şafağında: Philip K. Dick Notları [**Raflarda!**]

*Walter Benjamin - Kitaplığımı Yerleştirirken: Kitap Koleksiyonculuğuna Dair Bir Konuşma – Ekim 2016 [**Raflarda!**]

*Diane Huddleston – Beat Kuşağı: ‘Hippi’ Değil “Hipster” – Ekim 2016 [**Raflarda!**]

*Ralph Thanhauser – Godard Amerika’da – Ekim 2016 [**Raflarda!**]

*Lisa Jervis – Yeşil Mutfak: Vegan & Vejetaryen Yemek Tarifleri ve Yemek Kültürü – Ekim 2016 [**Raflarda!**]

***

*Maxine Molyneux – Tanrısız, Patronsuz, Kocasız: Anarşist Feminizm – Kasım 2016 [**Raflarda!**]

*Tasarım & Mimarlık Üzerine Manifestolar ve Diğer Şeyler – Kasım 2016 [**Raflarda!**]

*Mark Opsasnick – Kahve ve Şiir: Beatnikler, Hipsterlar ve Kaybedenler, Jim Morrison ve Coffee-House’ların Yitik Tarihi – Kasım 2016 [**Raflarda!**]

*Kenneth Rexroth - Karşı Kültürün Temelleri – Aralık 2016 [**Raflarda!**]

*Ilit Ferbar – Melankoli Felsefesi: Sigmund Freud & Walter Benjamin – Aralık 2016 [**Raflarda!**]

***

*Walter Benjamin – Flanör: Yükselen Kapitalizm Çağında Bir Lirik Şair, Charles Baudelaire – Ocak 2017 [**Raflarda!**]

*Helene Frichot – Mimari Teorinin Ölümü ve Diğer Kuntular Üzerine – Ocak 2017 [**Raflarda!**]

*Reda Bensmaia – Kafka Etkisi – Ocak 2017 [**Raflarda!**]

*Timothy S. Murphy & Daniel W. Smith – Duyarak
Düşünmek: Gilles Deleuze & Félix Guattari'nin Bin
Yaylası'nda Pop – Ocak 2017 **[Raflarda!]**

***

*Michael Angelo Tata – Andy Warhol'un Makinesi – Şubat
2017 **[Raflarda!]**

*Chris Gutrone & Lars Quadfasel – Adorno'nun Leninizmi
– Şubat 2017 **[Raflarda!]**

*Rod Bridgett & Şenol Erdoğan – Avangart Sinema ve Beat
Film – Şubat 2017 **[Raflarda!]**

*Gary Snyder - Özgürlüğün Görgüsü - Şubat 2017 **[Raflar-
da!]**

*Carl Wittman – Gay Manifesto – Şubat 2017 **[Raflarda!]**

*Underground Poetix Antoloji – Cilt I – Şubat 2017 **[Ra-
flarda!]**

***

*Joanna Pawlik – Antonin Artaud: Amerikan Avangardı ve
Beat Edebiyatı – Mart 2017 **[Raflarda!]**

*William Burroughs – İzcinin Gözden Geçirilmiş El Kitabı
– Mart 2017 **[Raflarda!]**

*David Hume – İntihar ve Ruhun Ölümsüzlüğü Üzerine –
Mart 2017 **[Raflarda!]**

*Zafer Aracagök – Kavramsız Negativite: Adorno + Hayat + Deleuze – Mart 2017 **[Raflarda!]**

*Anadolu Ekspresi: Yeni Türk Şiiri (Antoloji) - Mart 2017 **[Raflarda!]**

*Can Batukan – Sovyet Algı Dünyası Üzerine Denemeler 1: Sovyet Post-Punk’ı, Noçnoy Prospekt ve Felsefi Yorumu – Mart 2017 **[Raflarda!]**

*Lewis Call - Ursula K. Le Guin’in Postmodern Anarşizmi – Mart 2017 **[Raflarda!]**

***

*Martin K., Carl R., René ten Bos – Deleuze ve Bukowski / Sıradüzenin Ötekileri: Örgütlenmenin Rizomatığı – Nisan 2017 **[Raflarda!]**

*Brian Graham – Deleuze ve Burroughs / Organsız Beatler: Çıplak Şölen’in Formülleri – Nisan 2017 **[Raflarda!]**

*Marco Abel – Deleuze ve Kerouac- Rizom’da Hareketlilik / Gilles Deleuze ve Jack Kerouac’ın “Yolda” Karşılaşmaları Üzerine – Nisan 2017 **[Raflarda!]**

*Aleister Crowley – Kokain Üzerine – Nisan 2017 **[Raflarda!]**

*Batuhan Dedde – Ölü Deri Parçaları – Nisan 2017 **[Raflarda!]**

*Walter Benjamin – Uyuşturucu Deneyleri & Tutanakları – Nisan 2017 **[Raflarda!]**

***

*Allen Ginsberg – Ölmemi Bekleyin / Yayımınmamış şiirler – Mayıs 2017 **[Raflarda!]**

*Kerim Atay – Bezirganbaşı – Mayıs 2017 **[Raflarda!]**

*Theodore Roszak – Bir Karşı Kùltür Yaratmak – Mayıs 2017 **[Raflarda!]**

*Kolektif – 60’larda Radikal Sanat Manifestoları – Mayıs 2017 **[Raflarda!]**

*Underground Poetix Antoloji – Cilt 3 – Mayıs 2017 **[Raflarda!]**

*Leonard Koren – Wabi Sabi – Mayıs 2017 **[Raflarda!]**

***

*Erdal Erdem – Yedi Gece Kısrağı – Temmuz 2017 **[Raflarda!]**

*Kolektif – Gece Tarifesi – Bir Sınır İhlali Antolojisi – Temmuz 2017 **[Raflarda!]**